

הריבונות הפצועה: הגוף הפלסטיני כהון סימבולי בעידן כלכלות המלחמה

במאמר זה, הגוף הפלסטיני נבחן לא כיישות פיזית בלבד, אלא כמשטח סימבולי דרכו משודרות פרקטיקות של שליטה ונכתבות מחדש מערכות של סכסוך. מהמגרש אל התמונה, מהדיכוי אל ההתנגדות - המאמר עוקב אחר האופן שבו הגוף נרדף, נצרך, ומיוצג מחדש, תוך עיון באפשרות להשיב לו משמעות וריבונות מתוך המרחב החזותי עצמו.

מאת וודאח אבו ג'אמע פברואר 12, 2026

בהקשר הפלסטיני, הגוף אינו רק קיום ביולוגי או נוכחות אנושית בזירה כלשהי, אלא גם נושא של משמעות, מכשיר של שליטה ומרחב למשא ומתן פוליטי. הוא כבר לא נתפס כפרט מבודד, אלא מתפרש בתוך רשת של שדות שיח: מה מולבש עליו או מוסר ממנו, כיצד הוא מצולם, מתי הוא נחשף ומתי הוא מוסתר. כל אלו הם מנגנונים השייכים למה שמישל פוקו מכנה "הכוח הביופוליטי" (הביו-כוח), שבו החיים והמוות מנוהלים לא רק באמצעות הרג, אלא דרך ארגון, עיצוב והכוונה של גופים¹.

מאז הנכבה, הגוף הפלסטיני נקשר לדימויים של אובדן, עקירה ושבר. אך הוא לא נותר רק כסמל לפגיעה מתמשכת, אלא הפך לזירה של השבה - לדימוי של התנגדות, של סוכנות פוליטית, ולחזית החושפת את מאפייני הכיבוש ואת תוצאותיו. בהשראת קריאתה של רנא ברכאת לכתובה מחודשת של ההיסטוריה הפלסטינית מתוך נקודת מבט ילידית ולא קולוניאלית, ניתן לחשוב על הגוף הפלסטיני כעל "קריין נגדי" - סובייקט המספר מחדש את הסיפור הפלסטיני דרך נוכחות ויזואלית, מחווה גופנית או שתיקה טעונה. עבור ברכאת, השיבה הפלסטינית איננה רק מימוש טריטוריאלי, אלא אקט של זכירה, של סיפור, ושל התעקשות על נרטיב מקומי המבוסס על זכות, זיכרון וחיים. במובן זה, גם הגוף עצמו הופך לאתר של שיבה והמשכיות תרבותית². שינוי זה במעמדו של הגוף ממושא נעדר לנקודת מוקד מעלה שאלות מהותיות: מי מחזיק בזכות על הדימוי? מי מנסח את המשמעות? ומי מרוויח מן הכאב?

בתוך מסגרת ייצוגית זו, מתגלות התמורות שעובר הגוף הפלסטיני - מהכאפייה לקטיעה, מהמעצר להתערטלות - והוא נעשה לדימוי חזותי עמוס במסרים. הגוף אינו מוצג כפי שהוא, אלא כפי שמבקשים שיתפרש. כאשר הוא מופיע כ"טרוריסט" בתקשורת הישראלית, או כ"קורבן הומניטרי" בדו"חות סיוע, הדימוי שלו נבנה בהתאם לצרכים הפוליטיים של הרגע.

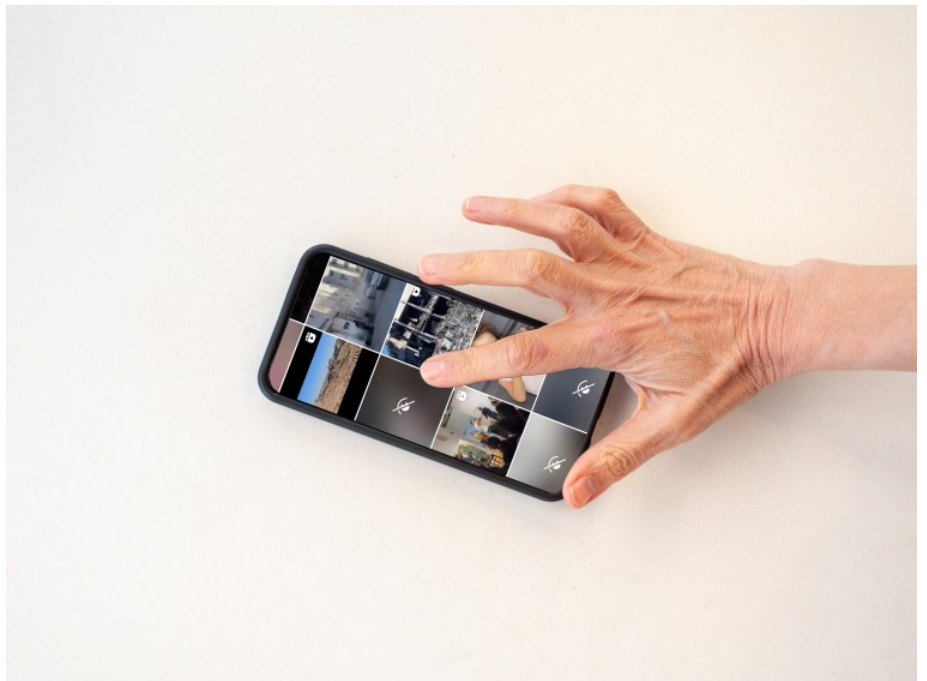
Crisis in the Palm of My Hand

[1] עפרי כנעני, of Palm the in Crisis

My Hand, 2025 דיגיטלי צילום,
באדיבות האמנית

[2] [Crisis in the Palm of My Hand](#)

[3] עפרי כנעני, of Palm the in Crisis

My Hand, 2025 דיגיטלי צילום,
באדיבות האמנית

הייצוג כאן אינו מבקש רק לשקף את המציאות, אלא לשלוט בה. כפי שמצינת סוזן סונטאג, צילום של כאב אינו מעביר את תחושת הכאב עצמה, אלא משחזר אותה בתוך שפה הנשלטת בידי הצופה - שפה שכופה על הקורבן את מבטו של מי שמחזיק במצלמה³. השאלה אינה רק על מה שופכים אור, אלא כיצד מעוצבת הראייה עצמה: מי רואה? כיצד הוא רואה? ולמה הוא רואה כך?

תפיסה זו משתלבת עם מושגו של אדוארד סעיד: "מונופול הסיפור". חיי הפלסטינים, טוען סעיד, מסופרים תכופות לא ממקומם, אלא מבחוץ - על-ידי אחרים⁴. הגוף, בהקשר זה, אינו רק אתר של סבל, אלא הוא מדבר (או מספר) בשתיקה, באמצעות מה שהוא מציג, ובאמצעות מה שמושתק. הוא הופך לזירה של משמעות מנוגדות: בין מי שחפץ להציגו כתמונת מסכנות, לבין מי שכופה עליו להיות חומר גלם להפחדה ולהרתעה.

יתרה מזאת, השליטה אינה מתמצה בסיפור ובמבט בלבד, אלא חודרת לגוף עצמו, עליו מופעלת סמכות דרך ייצוג כפוי: הגוף מצולם כשהוא כבול, מושפל, פצוע. בצעדת השיבה הגדולה של 2018 הגוף שימש כמסר חזותי מכוון: הירי לרגליים לא היה אקראי, אלא מדיניות שיטתית שנועדה לייצר גופים פגועים שישמשו כאמצעי הרתעה בפני ההמונים. הגוף כאן אינו רק אתר של כאב, אלא גם אמצעי תקשורת ויזואלי, שנועד לשדר מסר ברור: ההתנגדות גובה מן הגוף מחיר שכמעט אינו נסבל. בהקשר זה, ניתן להתבונן במקרה של הילד מוחמד א-דורה (2000) כנקודת שבר חזותית שעיצבה תודעה קולקטיבית עולמית. גופו, שניסה למצוא מחסה בזרועות אביו, הפך לסמל של אובדן ביטחון, אפילו בחיק המשפחה. עם זאת, גם תמונה זו עברה ערעור, הכחשה ופרשנות מחודשת כחלק ממנגנוני שלילת הכאב. בכל פלישה צבאית, הגוף הפלסטיני מוצג כראיה וכאמצעי להשפלה. אך ייצוג זה אינו נעלם - הוא ממוחזר בזיכרון הקולקטיבי הפלסטיני, והופך לסמל. תמונות של גופים תלויות על קירות, מצוירות על חומות, וחוזרות ומופיעות בסיסמאות מחאה. הגוף המושפל מייצר כך משמעות הפוכה: מקורבן לעד, מנעלם לאיקונה.

[4] [A-dura-sequence01.jpg](#)

Jamal al-Dura is looking toward the corner of the junction and waving his hand.

Father attempting to shield his son.

Father looking across street, directly toward Palestinian photojournalist Talal Abu Rahma who was filming the event.

Camera goes out of focus, apparently during firing of fatal shot.

Father and son both shot, the boy fatally.

[5]

צילומי מסך מסרט הווידאו של France 2 מתוך וויקימדיה

הכוח הכובש עצמו מודע לעוצמת הייצוג הזה, ולכן שואף כל העת לשלוט בו: פעם באמצעות עיוות (כמו הטענה שמקרה אדורה מבויס, על אף התייעוד), פעם באמצעות מחיקה (כשלא מאפשרים לצלמים גישה לאזורי לחימה, למשל), ופעם דרך שימוש חוזר (כאשר נעשה ניצול חוזר של דימוי הגוף הפלסטיני כהתגלמות של איום ביטחוני). התוצאה היא שהגוף אינו זוכה לחיות את מסלולו הטבעי, אלא מנוהל כפי שמנהלים משאב: הוא מופק, מוצג, מאוחסן וממוחזר בהתאם לצרכים. בתוך מעגל החזרתיות הזה, הגוף הפלסטיני הופך לזירה של משא ומתן - לא רק בין הפוליטי לצבאי, אלא גם בין הסמלי לממשי ובין האישי לקולקטיבי.

מנגד, ישנם רגעים שבהם הריבונות על הגוף מושבת מחדש - כמו בשביתות הרעב של אסירים פלסטיניים. ח'דר עדנאן, למשל, ששבת רעב עד למותו ב-2023, השתמש בגופו ככלי התנגדות: הוא סירב לטיפול, למזון ולמילים. גופו היה שדה קרב נטול הגנות, שחושף את ההיגיון של השליטה ומנסח מחדש את המעשה הפוליטי. הרעב כאן לא סימן חולשה, אלא הכרזה על בעלות עצמית. כפי שכותבת ג'ודית באטלר: "הגוף המתנגד מגדיר את עצמו מחדש ברגע שבו נשללת ממנו ההכרה"⁵.

خضر عدنان [6]

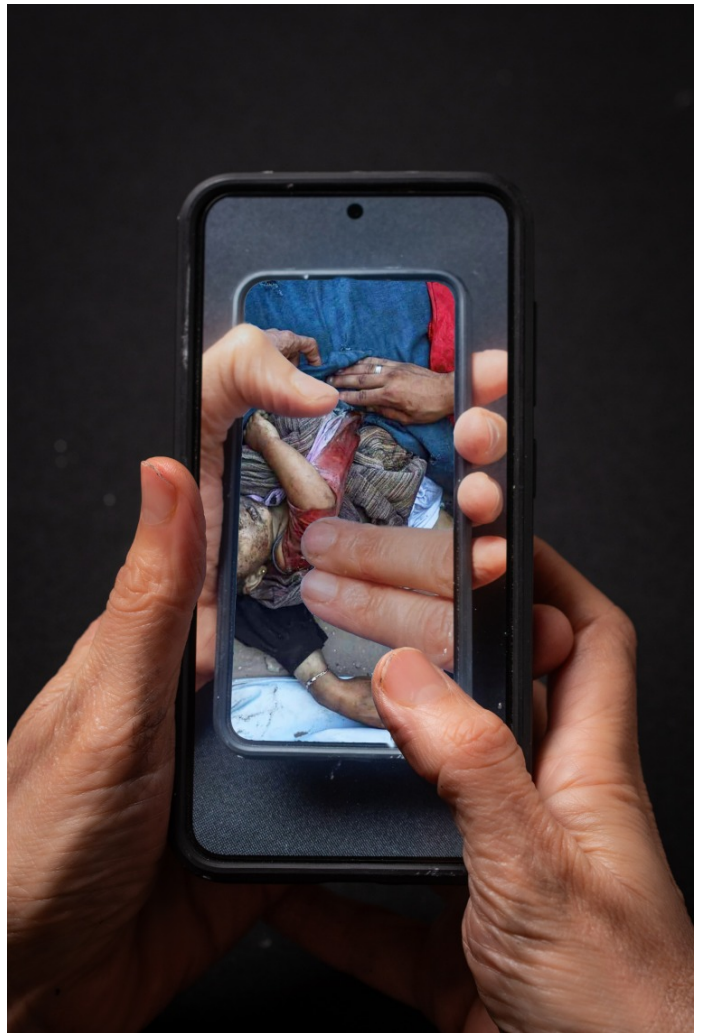
[7] ציור של ח'דר עדנאן באמצעות טכניקת שבלונה על קיר ליד כיכר אל-מנארה, רמאללה, 23 בפברואר 2012

חוויתו של עדנאן איננה חריגה, אלא חלק מדפוס חוזר: ההתנגדות הפלסטינית מתממשת שוב ושוב דרך הגוף, כשהוא הופך לנשק שאי אפשר להחרים. כאשר הכאב עצמו נהפך להצהרה פוליטית, והסבל לצורת פעולה, משתנה כל המשוואה: הגוף שנועד לשתוק, מדבר בקול החזק ביותר.

מכאן עולה שאלה הגותית עמוקה: מה פירושו של אדם המחזיק בבעלות על גופו? לבחור את הדרך שבה יחווה את סבלו? לסרב לייצוג כפוי ולנסח לעצמו ייצוג עצמאי? שאלות אלו אינן מוגבלות לתאי כליאה. הן נשאלות בכל מקום שבו הגוף נמצא תחת פיקוח, הכתבה או חיפצון. אלא שבעידן הדימוי הדיגיטלי, הריבונות הזו מאוימת מחדש. הגוף הפלסטיני, שהיה מאז ומתמיד זירת מאבק, נכנס עתה גם לשוק: הוא מצולם, נארז, נמכר. פרסים מוענקים לתמונות ה"מזעזעות" ביותר, אשר משמשות לקמפיינים של סולידריות - שלעיתים אינם נקיים מאינטרסים פוליטיים או מסחריים. תיירות הומניטרית, כמו זו שפקדה בתי חולים בעזה, צילמה והפיצה ילדים פצועים לצרכים תקשורתיים, מייצרת את הגוף לא כזירה של מאבק, אלא כתפאורה פוליטית במסגרת של צריכה ויזואלית מובהקת.

בהקשר זה, לא ניתן להפריד את ייצוג הגוף הפלסטיני מהממד הכלכלי הרחב של הכיבוש. כפי שהגוף מנוהל פוליטית, כך הוא גם מנוצל כלכלית, במסגרת מה שניתן לכנות "כלכלת הסבל". תמונות הגופים הפצועים הופכות לאמצעים למשיכת מימון, משובצות בדו"חות ארגונים, מופיעות בקמפיינים, ואף מעובדות ליצירות קולנוע וטלוויזיה. הכלכלה הסימבולית הזו לא רק מייצרת משמעות אלא גם הון: התמונות נמכרות, משווקות ומוטמעות בתוך רשתות סיוע ותקשורת בעלות אינטרסים. כך, הופך הגוף הפלסטיני למרכיב ב"שוק המלחמה", שבו הזהות והכאב מנוצלים לרווח, לא תמיד למען הפלסטינים, ולעיתים קרובות על חשבונם.

[8] [bodies of evidence](#)

[9] עפרי כנעני, Hand My of Palm the in Crisis, צילום

דיגיטלי 2025
באדיבות האמנית

יצירות אמנות פלסטיניות עכשוויות החלו לפרק את כלכלת הדימוי של הגוף הפלסטיני, ולהצביע על הסתירה העמוקה שבין הגוף כסמל פוליטי לבין הגוף כמוצר שיווקי. האמנות, במובן זה, אינה רק מתעדת את הפצע הפלסטיני, אלא גם חושפת כיצד אותו פצע נצרך, מופץ ומעוצב בתוך מנגנונים תרבותיים וכלכליים, הנתונים ללוגיקה של שוק, צרכנות ודימוי. כך, למשל, בעבודותיה של מונה בנימין, היא משתמשת בהומור אפל, בדימויים מצולמים ובשחזורים פרפורמטיביים של טראומות ילדות, כדי לערער על הציפייה מהגוף הפלסטיני "לשחק" תמיד את תפקיד הקורבן. בסרטון *Tomorrow, again* (2023) היא מחזירה לעצמה שליטה על נרטיב הסבל, תוך שימוש באמצעים ויזואליים שמזכירים את שפת המדיה, אך בו בזמן חושפים את מנגנוני ההפצה והצריכה עצמם.

כאן מתבהרת הסתירה המוסרית: מחד, האמנות שואפת להציג את מציאות הסבל הפלסטיני ולשבור את ההשתקה. מאידך, עצם הייצוג החוזר של הגוף הפצוע בתקשורת, בקמפיינים, ביצירה האמנותית, עלול לקבע את הפלסטיני כדמות של קורבן בלבד. כאשר הפלסטיני מופיע שוב ושוב כעצוב, מותש, ושברירי, נשללת ממנו האפשרות להיראות כשלם, כפעיל, כריבני. הגוף הופך לאסיר של הדימוי: עליו להיראות סובל כדי שייראה בכלל. זהו הכשל המוסר. גם ייצוג שנועד לעורר אמפתיה וסולידריות עלול בפועל לשעתק את תפקיד הקורבן ולהפקיע מהפלסטיני את האפשרות לבטא חיים, פעולה ותקווה.

והשאלה נותרת פתוחה: מי מחזיק בזכות לייצג את הגוף הפלסטיני? מי קובע כיצד ייראה, ולאיזה קהל? והאם יוכל הפלסטיני אי-פעם להשיב לעצמו את דימוי גופו - מחוץ לעדשת האחר, ומחוץ ללוגיקת הצריכה והרחמים? האתגר האמיתי אינו נעוץ רק בהפרכת הדימוי הקולוניאלי, אלא ביצירת דימוי אחר - כזה שאינו מהלל את הסבל ואינו סוחר בטרגדיה, אלא פותח אופק לחיים. שהרי הגוף הפלסטיני אינו רק זירה של כאב, אלא גם של משמעות. ואם היה בעבר מטרה לדיכוי, הרי שהוא הפך גם למרחב של התנגדות. אך ההתנגדות לדימוי - לחשיפתו, לעיצובו, להפצתו - איננה פחות חיונית כיום מההתנגדות לכלי הנשק.

בנקודה זו, תפקידן של האמנות, הספרות והתקשורת האלטרנטיבית נעשה חיוני: לייצר ייצוג לגוף פלסטיני שאינו משעתק את הפצע, אלא משיב את הכבוד, את הריבונות, ואת הזכות להיראות כאדם שלם - לא כאיקונה, לא כקורבן, אלא כקול

[10] Crisis in the Palm of My Hand

צילום דיגיטלי 2025
באדיבות האמנית

- http://www.tohumagazine.com/he/article/%D7%94%D7%A8%D7%99%D7%91%D7%9Source URL:
5%D7%A0%D7%95%D7%AA-%D7%94%D7%A4%D7%A6%D7%95%D7%A2%D7%94-%D7%94%D7%92%D7%95%D7%A3-%D7%94%D7%A4%D7%9C%D7%A1%D7%98%D7%99%D7%A0%D7%99-%D7%9B%D7%94%D7%95%D7%9F-%D7%A1%D7%99%D7%9E%D7%91%D7%95%D7%9C%D7%99-%D7%91%D7%A2%D7%99%D7%93%D7%9F-%D7%9B%D7%9C%D7%9B%D7%9C%D7%95%D7%AA-

%D7%94%D7%9E%D7%9C%D7%97%D7%9E%D7%94

Links

- [1] <https://tohumagazine.com/sites/default/files/P1155665.jpg>
- [2] <http://www.tohumagazine.com/he/file/crisis-palm-my-hand-0>
- [3] https://tohumagazine.com/sites/default/files/P1155698_3.jpg
- [4] <http://www.tohumagazine.com/he/file/dura-sequence01.jpg>
- [5] <https://tohumagazine.com/sites/default/files/A-dura-sequence01.jpg>
- [6] <http://www.tohumagazine.com/he/file/%D8%AE%D8%B6%D8%B1-%D8%B9%D8%AF%D9%86%D8%A7%D9%86>
- [7] <https://tohumagazine.com/sites/default/files/2012.02.23.Ramallah.1.JPG>
- [8] <http://www.tohumagazine.com/he/file/bodies-evidence>
- [9] https://tohumagazine.com/sites/default/files/bodies_of_evidence.jpg
- [10] <http://www.tohumagazine.com/he/file/crisis-palm-my-hand-1>
- [11] https://tohumagazine.com/sites/default/files/P1155694_1.jpg